

Kres svobode

Uvod

30. aprila 1943, na predvečer 1. maja, je gorel veličasten kres, ki je z vrha Ratitovca razsvetljeval Selsko dolino. Prav nič slučajno ni gorel ta kres. Štab Gorenjskega odreda se je že nekaj časa pripravljala na to. Zvedeli so namreč, da se okupator pripravlja zasesti vas Prtovc in planinsko kočjo vrh Ratitovca. S tem bi utrdil orožniški posadki v Seli in Železnikih. S to zasedbo bi tudi močno oviral gibanje partizanskih enot v zgornjem delu Selske doline. Razvoj dogodkov pa je zadevo obrnil nekoliko drugače.

Požig planinske kočje in uspešna vojna mobilizacija sta kar precej okrepila partizansko gibanje na tem območju. Septembra je potem še kapitulirala Italija in to je zahtevalo največje nemške napore, da so tam zavarovali vsaj glavne prometne žile in se tako začasno obdržali. Tako ni bilo več sredstev niti moči za širitev okupacijskih enot v Sloveniji.

Svobodno ozemlje, ki je tu nastalo, je bilo dober temelj za to, da so se tu razvile ali pa šele nastale razne partizanske ustanove in enote, ki so pomagale doseči osvoboditev. Brigade 31. divizije (Gradnikova, Prešernova in Vojkova) so na tem terenu lahko svobodno manevrirale tako v pohodih na Jelovico kot za prehode čez planino Pečano na bohinjsko stran.

Političnoupravne ustanove, kot so npr. pokrajinski in okrožni odbori, okrajni odbori in ustanove, so se tu občasno dokaj nemoteno zadrževale in delale, saj so tu imele dobro zavetje. Gospodarska komisija je tukaj v polni meri organizirala svoje dejavnosti. Kurirska karavla je bila sicer trikrat napadena, toda vsakič so se kurirji pravočasno umaknili. Tako je svoje važno delo uspešno opravljala. Bolnišnica na Jelovici je bila varno zavetje ranjencem in bolnikom, ki so se tu pozdravili in se z novimi močmi vrnili v enote. Tudi osnovna šola je kar lepo delovala.

Planinski kočji, tista na Ratitovcu in ona na Lubniku, sta bili žrtvovani za svobodo. Po vojni smo ju obnovili v novi in lepši obliki. Nista bili žrtvovani zaman.

Krekova kočja

V nedeljo 9. avgusta 1925, so na vrhu Ratitovca slovesno odprli novo planinsko kočjo, Krekovo kočjo. O tej slovesnosti je malo več poročal časopis Slovenski narod dne 11. avgusta 1925.¹

Ratitovec ima tri vrhove: iznad jelovskih gozdov se dviga Kosmati vrh (1644 m), dober kilometer zahodno je Gladki vrh (1666 m) in še 1 km zahodneje kamniti Altemaver (1678 m). Med Kosmatim in Gladkim vrhom je vleknjena dolina Razor, iz katere je približno 2



Krekova kočča na Ratitovcu. Drugič je bila postarljena in slovesno odprta 18. 7. 1954. Nekoliko večja je od tiste, ki je pogorela.

Planincev do maja 1940. Tedaj je koččo zaradi strateških vidikov prevzela vojaška uprava. Svoje izkušnje in spomine je objavil v Planinskem vestniku 1930. leta pod naslovom Oskrbničkovi spomini.

Krekovo koččo so 1. maja 1943. leta zažgali partizani, da ne bi služila okupatorjevi vojski.

To dogajanje je treba nekoliko bolje pojasniti.

V letih od 1938 do 1941 je nekdanja jugoslovanska vojska gradila cesto iz Češnjice na Ratitovec. V Železnikih se je razporedil bataljon za utrjevanje meje, ki je imel nalogo utrditi državno mejo med Ratitovcem in Blegošem. Začeli so graditi mitralješka gnezda, bunkerje, topniške položaje, protitankovske ovire in podobno. Tako je tudi vrh Ratitovca postajal vse bolj utrjena trdnjava. Konec je bilo izletov na Ratitovec, saj je ta postal utrjena točka v obrambni liniji od Triglavu do Sušaka. Kočo so vojaki rabili za



Skupina domačinov in partizanov, ki je bila na Ratitovcu 30. aprila 1943 zrečer. Objavljena je bila v reviji Svobodna misel, stran 16, dne 26. 4. 2002.

to, da so iz nje ob vsakem letnem času lahko odhajali na utrjevalna dela, kakor tudi za to, da so preprečili vsak obisk planincev ali turistov, ki so dotlej radi obiskovali to goro. Samo velika sreča je potem bila, da v aprilu 1941 ni prišlo do obstreljevanja, sicer bi bil lahko že en sam ponesrečen granatni izstrelek usoden za to koččo.

km gozdne poti skozi Vratca na planino Pečano, kjer pasejo živino kmetje z bohinjske strani.

V brošuri 75 let planinstra v Selski dolini je na strani 21 zapisano tudi tole: *Zadnja leta pred II. svetovno vojno je vzel ratitovsko koččo v zakup že omenjeni domačin Drago Dolenc, sin vnetega planincev in nekdanjega odbornika PD, Karla Dolenca, in jo je uspešno upravljal, v splošno zadovoljstvo gostov - pla-*

Februarja 1943 sta kar dvakrat zapored pogorela mostova v Dolenji vasi in na Praprotnem. Partizani so ju požgali, da bi Nemcem onemogočili izseljevanje naših družin, katerih sinovi so odsli v partizane. Nemci so ta dva mostova kmalu popravili, na Praprotnem pa so namestili novo postojanko in pri mostu zgradili močne bunkerje. Tako so zavarovali most, obenem pa tudi cesto in teren v Soteski, s čimer so partizanom zelo otežili prehode čez Soro, kar je bilo prej nemoteno.

Sedaj je grozilo, da bodo partizani izgubili še del svojega ozemlja, in to pod Ratitovcem. Med orožniki v Železnikih je bilo nekaj Avstrijcev, Slovakov in tudi Slovencev - bivših jugoslovanskih orožnikov. Med temi je bil tudi Ivan Hrastnik. Ni bil le občasni tolmač med domačini in nemško oblastjo, ampak pravi nemškutarski zagrizenec. V prostem času je večkrat prišel tudi k Bercetovim v Dašnico. Ta hiša ima sedaj hišno oznako Na kresu. V marcu in aprilu 1943 se je pred domačima dekletoma Marijo in Milko delal junaka in je pravil, kako se Nemci v Železnikih in v Škofji Loki pripravljajo, da bodo kmalu zasedli vrh Ratitovca in vas Prtovč, kjer bodo postavili pomožno postojanko, s katero bodo preprečevali banditom, da bi se tako prosto gibali na tem območju. Pravil je, kako bo kmalu hodil skozi Mlake na Prtovč in Podlonk in tako ne bo tam gori več nekakšnega banditskega svobodnega ozemlja. Brstničarjev Miha, ki je bil tudi obveščevalec in je redno prihajal k Bercetovim v Dašnico, je izvedel za te Hrastnikove baharije in to seveda takoj povedal na Prtovču in v Podlonku članom štaba Gorenjskega odreda. Te Hrastnikove besede so resnično imele neko ozadje in pričakovati je bilo, da se Nemci res pripravljajo na zasedbo Prtovča in Ratitovca. To pa je bilo treba preprečiti! Kako?

Aprila 1943 je štab Gorenjskega odreda začasno taboril v Razorju nad Prtovčem. Razmišljali so tudi o tem, kako preprečiti Nemcem, da bi na Prtovču in vrh Ratitovca postavili novo postojanko, ki bi seveda zelo ovirala ali celo onemogočala delo na tem koščku svobodnega ozemlja in še zlasti gibanje večjim partizanskim enotam. Kmalu so se zedinili v tem, da je treba kočo na planini odstraniti. Ker se je bližal 1. maj, ko bo priložnost za kurjenje kresa, so se odločili, da bo za ta kres in za ohranitev svobodnega ozemlja žrtvovana koča na Ratitovcu. Stekle so priprave za požig te koče. Najprej je bila o tem obveščena mladinska organizacija, potem pa še drugi vaščani Prtovča in Podlonka. V petek, 30. aprila, proti večeru so se začeli zbirati ljudje na vrhu Ratitovca pri Krekovi koči. Prišlo je nekaj članov štaba Gorenjskega odreda, nekaj članov ambulante, člani rajonske gospodarske komisije s skupino čevljarjev, nekaj kurirjev bližnje G I, pa tudi nekaj vaščanov Prtovča in Podlonka. Pod večer, ko je bilo še nekoliko svetlo, jih je skupinsko fotografiral domači fotograf Franc Tolar-Miran. Okrog pol devetih zvečer je planinska koča zagorela. Začelo se je veselo rajanje. Nad Selsko dolino je gorel veličasten kres svobode.

Naslednji dan, v soboto 1. maja 1943, je zvečer zagorelo na Lubniku nad Škofjo Loko. Patrulja Loškega bataljona je požgala planinsko kočo na Lubniku, kar je seveda tudi onemogočilo okupatorjevim enotam tam gori vzpostaviti postojanko.

Na Lubniku je bil 25. maja 1953 slovesno odprt lep nov planinski dom.

Na Ratitovcu je bila obnovljena planinska Krekova koča slovesno odprta 18. 7. 1954.²

Enajstkrat so prišli

Na južni strani, pod Gladkim vrhom Ratitovca, so vasi: Prtovč, Podlonk in Draboslovica. To je bilo v letih NOB tako imenovano svobodno partizansko ozemlje. Relativno svobodno, saj so Nemci večkrat z nekakšnimi kazenskimi pohodi pridrveli v te kraje. Brsničarjev Andrej se je spominjal, zdravnik dr. Edo Pohar pa je ta spomin takole zapisal: *»Nemci so prišli do hiše enajstkrat, vendar zaradi dobre obveščevalne službe in v veliko srečo vseh nikdar niso naleteli na kekega partizana. Tako je hiša ostala nedotaknjena do konca vojne ...«* Tu je seveda mišljena Brsničarjeva hiša. Gospodinja Angela je bila tista, ki je za vsakim partizanskim obiskom lepo pospravila, da v hiši ni bilo opaziti nič sumljivega. Dr. Pohar je to zapisal in objavil v LR številka 20, leto 1973, na strani 261–262.

Najhujši tak okupatorjev obisk na Prtovču je bil 20. novembra 1943. Takole je zapisano o tem krutem dogodku:

»V novembrski nemški ofenzivi leta 1943 se je Prešernova brigada ustavila na Prtovču, da bi se odpočila. Zaradi hudega nemškega pritiska je v vasi pustila večje število ranjencev in se umaknila proti Ratitovcu. Za njimi je prišla na Prtovč transportna četa Gorenjskega odreda. Nemci so jo presenetili in napadli 20. novembra 1943. V vasi so požgali štiri od sedmih hiš. Po požigu so Nemci vzeli za vodiča Miho Kuščerja, očeta sedmih nepreskrbljenih otrok, ki jih je moral peljati na Torko, kjer so ga ustrelili. Drugi vaščani so se razbežali na vse kraje, največ pa so jih vzeli pod streho v sosednjem Podlonku. Spomladi 1944 so se družine vrnile na Prtovč, začele obdelovati zemljo in obnavljati domačije.«

Med temi je pogorela tudi Tolarjeva domačija. To pa je bila še posebej velika škoda, saj je v tej domačiji pogorela tudi foto kamera s številnimi zgodovinsko zanimivimi fotografijami. Sin Franc je bil fotograf in si je že leta 1940 doma uredil in dobro opremil svojo foto kamero. Sneg, ki je tedaj že pokrival vso vas, je preprečil, da ni vse pogorelo na Prtovču. Črni dimni oblak nad Ratitovcem je bil priča tega žalostnega dogodka. To pa je med prebivalstvom Selske doline samo še poglobilo sovraštvo do okupatorja.

Od nekdanjih sedmih je sedaj tam le pet hiš z okoli 20 prebivalci. Ob cesti pod vasjo so leta 1978 lovci zgradili lepo kočo, ki je javni gostinski lokal. Vas je približno 1025 m nad morjem in je le 6 km od Železnikov.

Podlonk je lepa in živa vas. V kakih 50 hišah živi nekaj nad 200 prebivalcev. Vas leži na nadmorski višini od 700 do 910 m in je 4 km oddaljena od Železnikov. Še kakšna nova ali obnovljena hiša je v vasi. Ob vasi skozi ozko in pogozdno grapo hiti v dolino potok Dašnica, v novo naselje Dašnico in se pri Češnjici izteka v Soro.

V enajstih okupatorjevih vdorih v to vas ni bilo hujših nesreč, razen tistih, ko so Nemci in domobranci odgnali iz vasi kako govejo živinče in odnesli kako kokoš. Pod vasjo so trikrat razdejali že opuščeno kurirsko taborišče. O vsestranskem sodelovanju s partizani so ljudje molčali in okupatorski vdori so udarili v prazno.

V malo bolj oddaljeni Draboslovici, ki je manjši zaselek, so pred vojno živele tri družine, sedaj le ena. Iznad Škovin v Železnikih je po stezi skozi Suho dolino kakih 45 minut hoje v ta zaselek. Po cesti skozi Mlake pa je 5 km daleč. Je na kakih 800 m nadmorske višine.

V dneh od 15. do 20. 6. 1944 se je tu zadrževala 31. divizija. Njene brigade so tedaj šle skozi Jelovico in so rušile železniško progo Podnart-Otoče. Močno so jo poškodovali in uničili železniške naprave na Otočah. 20. 6. 1944 se je cela divizija umaknila z Jelovice na planino Pečano, v noči na 21. 6. je od tam odšla čez Ratitovec, na Torko, v Ravne, do Podrošča, tam po mostiču čez Soro in se premaknila v Davčo. Tedaj je bil s to divizijo tudi komandant 9. korpusa.

Kasneje so se brigade te divizije še nekajkrat zadrževale v Podlonku in na Prtovču, ko so šle čez Pečano v Bohinjsko dolino.⁴

Dobro uro hoje po stezi ob grapi Plejšaka se od Prtovča pride v zgornji del naselja Jesenovec. Morda malo več kot 200 m poti po cesti, tik ob Sori, pa že zavijemo na stransko cesto v grapo Zadnje Smoleve in že smo na začetku vasi Martinj vrh, kjer je tudi svobodno ozemlje. To se širi proti Davči, proti Blegošu, vse do bivše državne meje pa noter na Čerkljansko. Po tej poti so v glavnem prihajale razne partizanske enote na Prtovč, v Podlonk, v Jelovico, ali čez Pečano na Bohinjsko stran.

Podlonk, Prtovč in Draboslovica so bile prave partizanske vasi. Za svobodo je umrlo 23 vaščanov, od tega 12 borcev v raznih enotah in je bilo 11 žrtev vojnega nasilja. Kot »svobodno« ozemlje pod Ratitovcem in pod Jelovico, pomaknjeno nekako proti sredini Gorenjske, je med vojno resnično veliko pomenilo za razvoj enot in ustanov, ki so se tu borile in delovale za našo osvoboditev.

Brsničarjeva domačija

Vzhodno od Podlonka je grič Jesenovec, na njegovem pobočju pa je samevala, kakih 45 minut oddaljena, Brsničarjeva domačija. Leta 1941 so v tej hiši živeli Tolarjevi, in to oče Andrej, sin Miha, Andrejeva sestra Angela in nečakinja Mici. V Brsnicah je bilo domače hišno ime zato, ker so tam okrog po številnih gozdnih jasad rastle brusnice, in tako se je to lepega dne prijelo te domačije. Med vojno je bila ta domačija zavetišče in v pomoč številnim partizanom in enotam.

Znani Dražgošan Franc Lušina-Mali je v članku Iz spominov na leto 1942, objavljenem v LR številka 3 za leto 1956, na strani 63 zapisal, da je bila Brsničarjeva domačija Zlata rezerva za partizane. Tam piše, kako so se že leta 1942 tja v varno zavetje zatekali partizani in skupine, in še piše, kako je ta domačija skozi vsa vojna leta dajala partizanom varno zavetje.

Kirurg dr. Edvard Pohar je napisal članek Partizansko zdravstvo na škofjeloškem področju, ki ga je objavil v LR številka 20, leta 1973. Tam je na straneh 261–262 tudi opisal Brsničarjevo domačijo in kako so ti ljudje sodelovali in pomagali tudi partizanski saniteti na tem območju. Dr. Pohar pa to domačijo imenuje Zadnja rezerva. Na strani 262 v tem zborniku je objavljena fotografija te domačije.

Ko je februarja 1944 dr. Edvard Pohar moral oditi na levi breg Save, v dolino Kokre, da bi tam organiziral sanitetno službo za potrebe novonastalega Kokrškega odreda, je vzel s seboj dva spremljevalca, in to Brsničarjevega sina Miho in Cvetka Dolenca. Z njima je bil do konca vojne.

Gospodar Andrej Tolar je umrl leta 1960, star blizu 60 let. Miha, Angela in Mici so po vojni ostali v dolini in domačija v Brsnicah je ostala sama, zapuščena. Pašna skupnost Podlonk jo je dala v rabo vaškemu pastirju. Okrog leta 1975 je ta domačija

pogorela. Ta hiša – Zlata rezerva – je bila svojevrsten spomenik NOB in velika škoda je, da je ni več. Mogoče pa bi bilo nekje tam urediti lepo turistično kurišče, okrog katerega bi se letno večkrat zbrale skupine ljudi, ki jim spomin na našo borbeno preteklost nekaj pomeni. Če bo pa kdaj tam stala hiša ali koč, bi bilo prav, da bi bila na njej plošča v spomin na to znamenito partizansko hišo.

Okrajna gospodarska komisija

Z razvojem partizanstva od jeseni 1942 do pomladi 1943 so se potrebe po obutvi in razni vojaški opremi zelo povečale. Čevlje, nahrbtnike in razne jermenarske predmete so tedaj za partizane, seveda ilegalno, izdelovali obrtniki v Železnikih, na Češnjici in na Studenem. Spomladi 1943 pa je v Podlonku že nastala čevljarska delavnica, ki jo je za svoje potrebe organiziral štab Gorenjskega odreda.

Jeseni 1943 je to delavnico prevzela Rajonska gospodarska komisija Selška dolina. Do leta 1944 jo je celo povečala. Pridobili so še nekaj dobrih čevljarjev, organizirali pa so tudi delo krojaške delavnice. Tako je v Podlonku ta krojaško-čevljarska delavnica pod vodstvom Okrajne gospodarske komisije delala do konca vojne. Seveda se je bilo kak dan treba umakniti in se skriti, da ne bi bilo žrtev ob nenadnem sovražnikovem vdoru. To pa je bilo tudi vse.

Iz Rajonske v Okrajno gospodarsko komisijo se je le-ta preimenovala nekako v začetku leta 1944. Ta gospodarska komisija je v Selški dolini imela več krajev, kjer so bila njena skladišča. Tako je tudi vas Podlonk postala važen kraj, kamor so se stekale poti sodelavcev te gospodarske komisije, ki so sem prinašali razno robo za potrebe številnih partizanskih enot in aktivistov OF.

Iz Škofje Loke, Kranja, pa celo iz Celovca so razno tehnično in industrijsko robo prinašali večinoma v nahrbtnikih prek Križne gore in Čepul v vasi pod Jamnikom,

<p>RAJONSKA GOSPODARSKA KOMISIJA Selška dolina.</p>	<p>na terenu dne 6.dec.1943.</p>
<p><u>P O T R D I L O !</u></p>	
<p>Za:</p>	
<p>11 kom. "Titovk"</p>	
<p>6 parov nogavic</p>	
<p>1/2 kg keksov</p>	
<p>3/4 " prepečenca</p>	
<p>1 liter vina</p>	
<p>Smrt fašizmu - svoboda narodu!</p>	
<p>Intendant: <i>Sorodolski</i></p>	

Potrdilo, kakršne je izdajala Rajonska gospodarska komisija. Kot intendanti je podpisal Sorodolski. Po vojni je bila ocenjena vrednost danih predmetov in izplačana.

od tam pa skozi selške Lajše, porušene Dražgoše skozi Jelovico do Podlonka. Pot skozi Lajše in Dražgoše je zato že med vojno dobila ime – partizanska pot.

Zaradi zelo prehodnega območja, kjer so posamezniki ter manjše ali večje partizanske enote prehajale iz selške na bohinjsko stran in tudi z Jelovice ali nanjo, je Gorenjsko vojno področje v začetku leta 1944 na Prtovču ustanovilo etapno kuhinjo. Tu so se vsi ti posamezniki ali enote ustavili, se odpočili in dobili vsaj skromen obrok hrane za nadaljnje potovanje. Za to kuhinjo je tudi skrbela Okrajna gospodarska komisija. Potem je bila v bližini kurirska karavla G 1, pa bolnišnica, pa občasno okrožni in okrajni politični forumi. Za vse te je bilo treba poskrbeti, da so dobili primerno hrano pa tudi druge potrebščine. Ob občasnih nenadnih vdorih okupatorske vojske je bila seveda vsa ta dejavnost za kak dan prekinjena, potem pa se je normalno nadaljevala. V glavnem okupator ni nikdar ničesar odkril, saj izdaje tu ni bilo.

Pač pa se je le zgodilo nekaj silno neprijetnega. Nekakšen vodja vse te dejavnosti skladišč gospodarske komisije v Podlonku je bil seveda domačin, ki je razmere zelo dobro poznal. V začetku leta 1944 je bil star blizu 30 let. Resen namen je imel, da se bo kmalu po koncu vojne oženil. Pa je začel razmišljati, kako ne bi bilo prav, če bi ga ta ženitev doletela brez vsega. Ker je bila v Podlonku uskladiščena razna uporabna roba, si je prilastil nekaj rjuh in blaga za dve obleki, kar bi ob ženitvi prišlo zelo prav. To njegovo nepošteno dejanje so kmalu odkrili. Pričakoval je aretacijo in precej hudo kazen. Nekako v maju 1944 je pobegnil. Javil se je nemškimi orožnikom v Selcih in ti so ga takoj pospremili v Škofjo Loko. V Podlonku je nastal preplah. Če bo ta začel izdajati, gorje vaščanom! Preveč je vedel in pre dobro je poznal sovaščane. Po nekaj tednih, ko so ga videvali med domobranci v Škofji Loki, je dosegel, da so ga premestili v Celovec. Kmalu po vojni se je tam oženil in tam tudi za vedno ostal. Nič ni izdal.



Maks Lotrič-Sorodolski, Turkov s Češnjice (1910–1944). Ustreljen je bil 12. 6. 1944 zaradi izdaje. To se je zgodilo pri Zakrašniku pod Sv. Lenartom. Bil je načelnik Rajonske in potem Okrajne gospodarske komisije za Selško dolino.

Kurirska karavla G 1

Kurirske naloge so sprva izvrševali kurirji raznih partizanskih enot. Tako so na Gorenjskem to delo opravljali pogumni fantje, ki jih je iz vrst svojih enot določil štab Gorenjskega odreda. Ko se je leta v pozni jeseni 1942 naselil nekje v Razorju nad Prtovcem, je bila tam tudi skupina odredovih kurirjev. Aprila 1943 so se ločili od staba Gorenjskega odreda. Postali so samostojnejša enota in so si uredili svojo karavlo na Slemenu pod Podlonkom. Tedaj so se začele organizirati relejne kurirske linije. Južno od selske Sore, do italjansko-nemske meje v Dolomitih, je tisto pomlad in poletje že nastala I. relejna gorenjska kurirska linija. Severno od Selske Sore, do Save in Triglava se je istočasno formirala II. kurirska relejna linija. Kurirska karavla v Podlonku je dobila oznako G1, kar pomeni, da je bila to osrednja kurirska postaja na Gorenjskem. Redne zveze je vzdrževala z G3 v Martinj vrhu, z G11 v Davči, G2 na zahodni strani Jelovice, z G12 na vzhodni strani Jelovice in z G26 pri sv. Mohorju nad Zabrekvami. Zaradi tolikšnih zvez, ki jih je bilo treba redno vzdrževati, je bila ta karavla po številu kurirjev ena največjih na Gorenjskem. V začetku je imela 8 kurirjev, jeseni 1943 pa že 15. Taborili so na raznih krajih, vendar vedno v bližini Podlonka.

Dokaj mirno in zato tudi redno je potekalo delo v času od jeseni 1943 do junija 1944. V tem času pa se je v Ljubljani in na Gorenjskem zgodilo nekaj pomembnega, kar je narodnoosvobodilni boj zelo otežilo. Ob razpadu Italije (septembra 1943) so belogardisti v Ljubljanski pokrajini ostali brez gospodarja, brez podpore. Izdaja se je nadaljevala tako, da je general Leon Rupnik v Ljubljani že 24. septembra 1943 skupaj s svojimi sodelavci, seveda po predhodnem dogovoru z nemško komando, razglasil ustanovitev slovenskega domobranstva. To je bilo pod neposrednim poveljstvom nemškega okupatorja. Takoj so se začele priprave in dogovori, kako bi domobranstvo raztegnili tudi na Gorenjsko. Ni šlo prav gladko. Prva domobranska postojanka na Gorenjskem je bila ustanovljena šele 16. marca 1944, in to v Prosvetnem domu v Škofji Loki.



Skupina kurirjev, članov karavle G-1. Tedaj so se nahajali v Vangerlu pod Podlonkom. Original fotografije ima Jože Šmid, ki je bil član te karavle. Doma je iz Draboslovce, sedaj stanuje v Železnikih.

Kadar so se Nemci pripravljali za »obisk« podratitovskih vasi, so organizirali pravo kazensko ekspedicijo. Nikoli jih ni slo na to pot manj kot ena četa, raje več. Od jeseni 1943 do pomladi 1944 so bili taki okupatorjevi izpadi bolj redki. Od maja 1944 pa do konca tega leta pa so bili malo bolj pogostni. Na take pohode so s seboj večkrat vzeli skupino domobrancev iz škofjeloške posadke. Ti domobranci pa so bili posebno stikavi, saj so želeli svojim nemškim gospodarjem dokazati, kako so zavzeti. Tako so v tem času, ko so šli z Nemci v Podlonk, kar pod vasjo in nad sklepom doline potoka Dašnice kar trikrat našli taborišče kurirske karavle in ga razdejali, četudi je bilo gnezdo prazno. Kurirji so se vedno pravočasno umaknili.

Prav do osvoboditve je ta relejna kurirska karavla uspešno opravljala svoje delo in žrtev ni bilo.

9. Dražgoški bataljon

Pomladi 1943 je okupacijska oblast na Gorenjskem mobilizacijo v nemško vojsko razširila na vojne obveznike letnikov 1917, 1918 in 1919. Že prej pa je veljala taka mobilizacija za vojne obveznike letnikov 1920–1925. Štab Gorenjskega odreda je 5. maja 1943 zato izdal odredbo o mobilizaciji za vojsko sposobnih samskih moških od 18. do 40. leta starosti, za poročene in za gospodarje pa od 18. do 35. leta starosti. S tem so bataljoni Gorenjskega odreda dobili glavno nalogo izvajati to mobilizacijo. Uspeh je bil v različnih krajih seveda različen.

Do maja 1943 so bili v sestavi Gorenjskega odreda naslednji bataljoni: 1. Jelovski, 2. Pokljuski, 3. Poljanski, 4. Selski, 5. Kokrški, 6. Koroski, 7. Kranjski in 8. Loški. Da bi boljše zavaroval svobodno ozemlje pod Ratitovcem in da bi bil še bolj uspešen pri izvajanju mobilizacije, se je štab Gorenjskega odreda odločil, da ustanovi še 9. Dražgoški bataljon. Blaževa četa (komandir Oto Vrhunc – Blaž Ostrovrhar) se je zadrževala v vaseh pod Jamnikom. Zato je bila najbolj primerna, da iz nje nastane ta novi bataljon. Bila je poklicana na Prtovč, kjer je 21.–22. maja 1943 nastal 9. Dražgoški bataljon. Za svoje operativno območje je dobil teren na južnem pobočju Jelovice, v podratitovskih vaseh do Davče.

Na tem območju je izvajal tudi mobilizacijo, pri čemer je bil kar uspešen, saj je od ustanovitve, ko je štel nekaj čez 100 borcev, do 12. julija 1943, ko je bil razporejen v Prešernovo brigado, narasel na 180 borcev. Zelo uspešna je bila tista njegova mobilizacijska akcija, ko je 15. junija 1943, ob neki spominski maši na Prtovču, obkolil cerkev in mobiliziral 57 moških, ki so spadali pod mobilizacijo. Večina teh moških je po predhodnem dogovoru prišla na Prtovč in je bila tam pač navidezno mobilizirana. Tako so svoji potem lažje opravičevali njihov odhod v partizane. Junija 1943 sta tudi Bercetovi sestri iz Dašnice, Marija in Milka, prišli na Prtovč in se priključili temu bataljonu.

Šola

Po kapitulaciji Italije, septembra 1943, je iz Gorice kar precej ljudi prišlo v partizane in so se vključili v boje na goriški fronti. Med temi sta bila tudi pisatelj France Bevk in njegova druga žena Davorina. Tiste jeseni, ko je že zelo zadušalo po svobodi,

so na Primorskem med prve pridobitve te svobode vključili obnovo pouka v osnovnih šolah v slovenščini, kar je dotlej fašizem še kako zatiral 25 let. Pobudnika tega prosvetnega gibanja sta bila učitelja France Bevk in njegova žena Davorina.

Slovenski osnovnošolski pouk je bil na Primorskem tako obnovljen že v pozni jeseni 1943. Pokrajinski narodnoosvobodilni svet in za njim še okrožni narodnoosvobodilni odbori OF so izdajali razna navodila za organizacijo te šole. Začeli so izhajati tudi razni ciklostirani učbeniki. Tako so tudi na Cerkljanskem po številnih vaseh organizirali slovenski osnovnošolski pouk.

Spomladi 1944 je pod tem vplivom in ob teh izkušnjah že tudi škofjeloški okrožni odbor OF začel snovati osnovno šolstvo po vaseh, ki niso bile preveč pod nadzorom okupatorja. Tako so sprva kar lepo obnovili delo osnovne šole v Davči, potem pa še v nekaterih vaseh Selske in Poljanske doline.

Terenski odbor OF za vasi Podlonk, Prtovč, Draboslovica je deloval že od leta 1942. Leta 1943 je imel veliko dela, ko je v sodelovanju z Rajonsko gospodarsko komisijo urejal in določal prostore za skladiščenje raznega blaga in za oskrbo raznih enot in ustanov. Od pomladi 1944 pa je bilo treba skrbeti že tudi za organiziranje pouka v osnovni šoli v vasi. Dve pogumni dekleti sta prevzeli to poučevanje. Otroke sta razdelili v mlajšo skupino (od 6 do 10 let) in v starejšo skupino (od 11 do 15 let). Bilo je okrog 30 učencev in učenk. Vsaka od teh deklet je poučevala svojo skupino. V dneh okupatorjevih obiskov seveda pouka v šoli ni bilo. Tako sta poučevali otroke, rojene leta 1931 do 1939. Pouk je bil v osnovni šoli. Ta šolska stavba je sedaj preurejena v družinsko stanovanje, kombi pa otroke redno vozi k pouku v osnovno šolo v Železnike. Manj jih je kot med vojno.

Po tem zgledu so tudi v bližnji vasi Rudno organizirali šolski pouk. Bilo je kakih 25 učencev in učenk. Poučevala sta starejši domačin in mladenka. V gasilskem domu so uredili učilnico, v kateri sta ta dva izmenično poučevala vsak svojo skupino. Še leta 1946 je bil pouk v teh prostorih.

Leta 1944 so pri pokrajinskem odboru OF za Gorenjsko ustanovili oddelek za šolstvo, ki je kar lepo skrbel za to delo na terenu. Ta oddelek se je največ časa zadrževal v Davči, v Potoku in v Osojniku.

Partizanska bolnišnica

Na tem otoku svobodnega ozemlja je bila ustanovljena in je uspešno delovala tudi partizanska bolnišnica.

Dr. Edvard Pohar je v svojem članku Partizansko zdravstvo na škofjeloškem področju v glavnem kar dobro opisal to organizacijo. Pa je le treba še kaj reči o tem. Podružnica Slovenske vojaške partizanske bolnišnice (SVPB) Franje, ki je bila za gričem Jesenovec na Jelovici, je v času dr. A. Ciccarellija dobila ime Pokljuka, da bi že z imenom bila nekoliko bolj zakonspirirana. Ko pa sta dr. A. Ciccarelli in njegov spremljevalec odšla v garibaldinsko divizijo, so za tajnost te bolnišnice poskrbeli na svojstven način. Podrli so barake te bolnišnice in iz njih postavili novo enako bolnišnico nekoliko globlje na Jelovici, in to pod Pašnim vrhom. Tej novi bolnišnici so dali novo konspirativno ime bolnišnica Stol, kar je ostalo potem do konca vojne.

Dr. Antonio Ciccarelli se je na Jelovici učil slovenščine. Tako se je lažje sporazumeval z ranjenci in bolniki. Spoznaval pa se je tudi s Podlončani, seveda največ

z Brsničarjevimi. Zaradi potreb bolnišnice se je včasih obrnil po pomoč tudi k zdravnici v Železnikih, k dr. Valeriji Strnad. Brsničarjevi nad Podlonkom in Bercetovi v Dašnici so bili zveza s to zdravnico, ki je po njih večkrat poslala na Jelovico zdravila ali sanitetni material. Dr. Strnadova je v Železnikih delala kot zdravnica od leta 1921 do leta 1961. Umrla je stara nad 80 let.

O dr. Antoniu Ciccarelliju je treba povedati nekaj več. Ob kapitulaciji Italije so partizani zajeli tudi večjo enoto na vojaškem letališču pri Gorici. Tu je bil letalski zdravnik poročnik dr. A. Ciccarelli. Tri ali štiri leta je že bil v vojski in je bil tedaj star okrog 30 let. S svojo ekipo 6 bolničarjev in bolničark je prišel na Vogrsko, kjer je takoj začel zdraviti ranjence. Slovence in Italijane. Boji na goriški fronti so bili vse hujši in tako se je število ranjencev kmalu povečalo na 40. Bolnišnica, ki je bila ustanovljena na Vogrskem 12. septembra 1943, se je po 20. septembru že morala premestiti v Črniče, v nekaj dneh pa se od tam, skozi Vrtovin v Lokavec, na Predmejo in v Trnovski gozd. Ranjencev je bilo toliko, da je bilo treba ločiti težje od lažje ranjenih. S temi ranjenci se je umikal tudi dr. A. Ciccarelli. Večina nekdanjih njegovih spremljevalcev bolničarjev mu je tedaj usla. Vrnili so se domov v Italijo. Dr. A. Ciccarelli pa je vztrajal in je ostal v partizanih. Ostal je s tistim našim osebjem, ki je ustanovilo bolnišnico v Trnovskem gozdu, tisto, ki je potem dobila ime SVPB Pavla.

30. decembra 1943 je štab 9. korpusa s posebno odredbo razporedil zdravnike po enotah, ki so v tem korpusu do tedaj nastale. Tako je bil dr. A. Ciccarelli razporejen za zdravnika v XXXII. divizijo. Ta enota je kmalu zatem dobila številko 31, kar je ostalo do konca vojne. V tej diviziji dr. A. Ciccarelli ni ostal dolgo. Kmalu je bil razporejen na delo v SVPB Franja. Tu so ga začeli imenovati kar dr. Anton. V bolnišnici so ga spoznali za dobrega in zelo sposobnega zdravnika. Po odhodu dr. Edvarda Poharja na levi breg Save, pod Karavanke, je podružna bolnišnica na Podlonku začasno ostala brez zdravnika. 1. aprila 1944 je v Podlonk prišel dr. A. Ciccarelli. V tej podružnični bolnišnici, ki je imela ime Pokljuka, je ostal do 19. januarja 1945. Tu se je delno naučil slovenščine in se kar dobro seznanil s prijaznimi Podlončani.

V tej bolnišnici je bilo različno število ranjencev. Ko jih je bilo najmanj, jih je bilo okrog 10, po kakšnih večjih bojih v dolini ali na planinah Jelovice pa je to število narastlo do 30. Okrog 20 jih je bilo spomladi 1945. To pa večinoma niso bili ranjenci, ampak bolniki s pljučno TBC.

Italijanska divizija Garibaldi, ki je bila v sestavi enot 9. korpusa, je v začetku leta 1945 prišla na Gorenjsko. Tedaj je za zdravnika v tej diviziji štab korpusa določil dr. A. Ciccarellija in tako je bil dr. Anton od januarja do maja 1945 šef sanitete v tej diviziji. Težke dni je doživljal v dneh od 20. 3. do 7. 4. 1945 v vaseh pod Blegošem, ko je tam ta divizija doživljala zadnjo nemško ofenzivo. Bilo je precej mrtvih, še več pa ranjenih, za katere je moral poskrbeti dr. A. Ciccarelli.

Ker je bil iz province Toscana (Firenze), je takoj po vojni odšel tja, kjer se je doma nekoliko odpočil in uredil, potem pa je kot zdravnik znova nastopil službo v italijanski vojski. Z vsem spoštovanjem so ga sprejeli in v tej službi je postal generalmajor.

Za velik humanizem, ko je tako nesebično pomagal našim ranjencem in bolnikom, smo mu večno hvaležni.

Opombe:

- ¹ O Krekovi planinski koči na Ratitovcu je nekaj več napisanega v brošuri *75 let planinstra v selski dolini*. Izdalo jo je Planinsko društvo Železniki leta 1982.
- ² O planinski koči na Lubniku je nekaj več napisanega v članku Zgodovina sporta na Loškem, *IR*, št. 48, leto 2004, na straneh 335–397.
- ³ O požigu i domacij na Prtovcu je zapisano v knjigi *Pomniki NOB na Škofjeloškem*, na strani 251. Knjigo je izdala Založba Borec, Ljubljana 1986.
- ⁴ O manevriranju brigad 31. divizije na območju Prtovcu in Podlonka je vse napisano v naslednjih knjigah: *Zgodovina XXXI. divizije*, Ljubljana 1964, *Gradnikova brigada*, Nova Gorica 1966, *Prešernova brigada*, Nova Gorica 1967, *Vojkova brigada*, Nova Gorica 1968.
- ⁵ O kurirskih zvezah je Rado Zakonjšek napisal knjigo *Partizanski kurirji*. Izšla je v Ljubljani 1985. Karavla G-1 je opisana v poglavju Gorenjske kurirske refejne linije.
- ⁶ Prihod dr. A. Ciccarellija v partizane je popisal dr. Aleksander Gala-Peter v svoji knjigi *Partizanski zdravnik* na straneh 385–388. Knjiga je izšla v Ljubljani leta 1972.
- ⁷ O dr. A. Ciccarelliju kot zdravniku v SVPB Franji je nekaj napisanega v zborniku *Partizanska bolnišnica Franja*. Na strani 112 je objavljena tudi njegova fotografija. Zbornik je izdal in založil Mestni muzej Idrija leta 1983.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Feuer der Freiheit

Am 30. April 1943 ist die Berghütte auf dem Berg Ratitovec abgebrannt, am 1. Mai 1943 auch die Hütte auf dem Berg Lubnik. Nach dem Krieg wurden beide wieder aufgebaut und zwar 1953 die Hütte auf dem Lubnik und 1954 die Hütte auf dem Ratitovec.

Das war ein wahres Freudenfeuer der Freiheit. Die Dörfer auf der südlichen Seite vom Ratitovec, Prtovc, Podlonk und Draboslovica waren eine Insel, ein freies Partisanengebiet, wo Volksbefreiungstätigkeiten möglich waren.

In den letzten zwei Kriegsjahren kamen in diese Gegend die deutschen Soldaten elfmal, später auch mit der Heimwehr. Sie terrorisierten die Einwohner, sie stahlen ihnen Vieh und brannten ihre Häuser nieder. Sie konnten die Volksbefreiungsbewegung jedoch nicht verhindern. Am 20. November 1943 kamen Besatzungssoldaten ins Dorf Prtovc. Vier Bauernhäuser wurden niedergebrannt und ein Hausherr wurde erschossen. Der Schnee verhinderte das Niederbrennen des ganzen Dorfes.

Das Krsničar-Bauernhof, wo Familie Tolar lebte, war den Partisanen, auch größeren Partisaneneinheiten ein besonders sicherer Zufluchtsort. Nach dem Krieg wurde das Haus niedergebrannt.

Der Bezirkswirtschaftsausschuß für das Selce-Tal hatte seine Geheimplager in mehreren Orten im Tal. Im Dorf Podlonk gab es mehrere Häuser, wo sich ein Geheimplager befand. Das Dorf versorgte mit Nahrungsmitteln die nahegelegene Kuriergrenzwache G-1 und das Krankenhaus in Jelovica.

Die Kuriergrenzwache G-1 befand sich in der Nähe von Podlonk. Sie wechselte mehrmals ihre Position. Sie spielte eine große Rolle für einzelne Partisaneneinheiten und Einrichtungen. Ihre Aufgabe war nicht nur die Postzustellung. Die Kurierere waren auch Begleiter einzelnen Funktionären, größeren Partisaneneinheiten und Aktivisten von OF.

1944 und 1945 wurde in Podlonk eine Grundschule organisiert, in der zwei Einheimische nach dem Programm von OF lehrten.

Im Dorf Podlonk gab es ein Partisanenkrankenhaus schon im Winter 1943/44, später wurde es nach Jelovica verlegt. Es bekam den Namen "Pokljuka". Es war da bis Januar 1945. Gegen Ende Januar 1945 wurde das Krankenhaus unter den Berg Pašni vrh in Jelovica verlegt und wurde mit dem Namen Stol umbenannt. Nach dem Krieg wurden die meisten Patienten ins Krankenhaus Golnik verlegt. Von April 1944 bis Januar 1945 war da der Arzt Dr. Antonio Ciccarelli tätig. Das Krankenhaus war eine Filiale des Partisanenkrankenhauses Franja, woher Dr. Ciccarelli gekommen war.

Im Januar 1945 wurde er Sanitätschef in der Garibaldi-Division. Diese befand sich von Januar bis Mai 1945 auf dem Gebiet von Blegoš. Nach dem Krieg arbeitete er wieder in der Sanität der italienischen Armee, wo er Generalmajor wurde.